

Zaremba, Tadeusz

Gabinet Numizmatyczny Muzeum Mazowieckiego w Płocku

Muzealnictwo 30, 39-43

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wej i humanistycznych wartości kultury światowej;

- rozwijanie, kultywowanie oraz upowszechnianie postępowych tradycji narodowych i regionalnych oraz ochrona dziedzictwa kulturalnego;
- edukacja kulturalna i wychowywanie przez sztukę, a zwłaszcza przygotowanie dzieci i młodzieży do roli przyszłych odbiorców i współtwórców kultury narodowej;
- tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi twórczości i talentów twórczych.

Ustawa reguluje m.in. tryb tworzenia i organizację instytucji artystycznych oraz ich działalność; planowanie działalności oraz jej finansowanie. Ustawa o instytucjach artystycznych jest opublikowana w Dzienniku Ustaw Nr 60 z 1984 r.

Informację dotyczącą ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, zawartą w numerze 28/29 „Muzealnictwa”, wypada uzupełnić wskazaniem opublikowanych aktów prawnych wykonawczych do tej ustawy. Są to

rozporządzenia ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki z 25 lipca 1984 r.:

- w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych;
- w sprawie wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (rozporządzenie określa, które materiały archiwalne mogą być udostępniane przed upływem 30 lat od ich wytworzenia, upoważnia do wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych m.in. dyrektorów muzeów i bibliotek gromadzących i przechowujących materiały archiwalne, które wchodzi do państwowego zasobu archiwalnego oraz określa tryb wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych);
- w sprawie szczegółowego zakresu działania naczelnego dyrektora Archiwów Państwowych.

Rozporządzenia zostały opublikowane w Dzienniku Ustaw Nr 41 z 1984 r.

Tadeusz Zaremba

Gabinet Numizmatyczny Muzeum Mazowieckiego w Płocku

W ostatnich latach coraz częściej ukazują się artykuły omawiające poszczególne działy muzealnictwa. Pomimo pewnych luk, jest to materiał bardzo pomocny przy ocenie pracy wielu muzeów. Do takich należy również zamieszczony w ostatnim numerze „Muzealnictwa” raport dra Andrzeja Mikołajczyka, dyrektora Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, „Numizmatyka w muzeach — próba bilansu”¹. Pomimo pominięcia w nim wielu zbiorów numizmatycznych zgromadzonych w innych muzeach, uznać go należy za kolejny wartościowy materiał, który w sposób syntetyczny i chyba najbardziej obiektywny stara się omówić zasoby numizmatyczne znajdujące się w zbiorach polskich placówek muzealnych. W ten sposób wszystkie, nawet nie wymienione w tym opracowaniu, muzea

otrzymały materiał przydatny do porównań z własnymi zbiorami i dokonania w tej dziedzinie.

Jedną z pominiętych kolekcji numizmatycznych, legitymujących się dość długą historią, jest zbiór numizmatów — nawet banknotów i medali — przechowywanych w Gabinetzie Numizmatycznym Muzeum Mazowieckiego w Płocku. Pominięcie nastąpiło chyba dlatego, że muzeum płockie nie brało udziału w ankiecie z 1965 r., bowiem nie zatrudniało w tym okresie numizmatyka, a zespół obiektów przechowywany był w zapieczętowanych walizkach, w dziale historyczno-artystycznym. By uzupełnić ten brak podajemy w sposób skrótowy najważniejsze dane, pomocne dla wszystkich zainteresowanych zbiorami numizmatycznymi w Polsce.

Historia zasobu

Opierając się na dotychczasowych publikacjach dotyczących zbiorów numizmatycznych muzeum plockiego, a przede wszystkim na publikacji W. Rolbieckiego *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej (1820—1830)*², początki zbiorów numizmatycznych w Płocku należy datować już na 1821 r. (data powstania muzeum). W roku 1824 zbiory te powiększyły się o skarb monet z Trzebonia koło Proboszczewic, składający się ze 145 monet wybranych z tysiąca kilkuset. Monety te przekazano następnie Towarzystwu Przyjaciół Nauk w Warszawie i zostały opracowane przez Joachima Lelewela³. Część monet pozostała w Warszawie, 35 sztuk wróciło do Płocka.

Można zatem postawić tezę, że ta niewielka kolekcja stanowiła najwcześniej znany w plockim muzeum zbiór monet i wraz z innymi numizmatami stanowiła podstawę zasobów muzealnych działu starożytnictwa. Nie znamy i nie potrafimy na razie odtworzyć losów owych 35 monet skarbu z Trzebonia, jakie powróciły do Płocka, bowiem zmienne losy muzeum i Towarzystwa Naukowego przyczyniły się do zagubienia wielu cennych eksponatów, pamiątek, a także dokumentacji. Sprawy te wymagają poszukiwań i dalszych badań.

Wyjaśnień i dalszych badań wymaga także udział eksponatów numizmatycznych w ekspozycjach i zbiorach muzeum plockiego, po reaktywowaniu jego działalności w 1909 r. aż do 1939 r. Także okres II wojny światowej oraz pierwsze lata powojenne okrywają tajemnicą losy plockich zbiorów. Posiadane informacje są niepełne. Niejasna jest również sytuacja i los zbiorów po ich upaństwowieniu 9 grudnia 1949 r. Trudności kadrowe, jakie muzeum plockie w tym okresie przeżywało oraz brak dokumentacji uniemożliwiają precyzyjne określenie tego, co z dawnego muzeum, administrowanego przez Towarzystwo Naukowe Płockie, przeszło jako majątek muzeum państwowego. Nie znane są kryteria podziału, bowiem w Towarzystwie pozostała pewna liczba dzieł sztuki. Dopiero zatrudnienie w 1968 r. pierwszego numizmatyka mgra Janusza Kisielewskiego, specjalisty o zacięciu naukowym, umożliwiło podjęcie pierwszych działań porządkowych i inwentaryzacyjnych. Mimo że pracował krót-

ko, opublikował kilka artykułów w wydawnictwach specjalistycznych m.in. „Skarb groszy praskich z Opola w świetle stosunków pieniężnych na Śląsku”⁴, „Skarb monet z Jadowa pow. Mińsk Mazowiecki”⁵, „Skarb późnośredniowiecznych monet z Warki pow. grójecki”⁶, „Ślady działalności prawa Kopernika — Greshama w metrologii groszy praskich ze znalezisk odkrytych w Polsce”.

W roku 1972 w muzeum podjęła pracę mgr Elżbieta Jędrysek, która na stałe związała się z Płockiem prowadząc systematyczne prace inwentaryzacyjne i upowszechniające. Dalsze wzmocnienie działu nastąpiło w 1976 r. z chwilą przejścia do pracy w gabinecie numizmatycznym historyka sztuki mgr Teresy Kwiatkowskiej, która podjęła szczegółowe prace nad medalierstwem. Aktualnie w gabinecie numizmatycznym Muzeum Mazowieckiego w Płocku zatrudnionych jest trzech pracowników: kustosz, adiunkt i dokumentalista.

Stan zasobu

Tabela zamieszczona w Zeszytcie 1 „Rocznika Muzeum Mazowieckiego w Płocku”⁸ z 1972 r. obrazująca wzrost liczby eksponatów od 1950 r. do końca 1970 r. nie wyodrębnia jeszcze ze zbiorów grupy numizmatów, bowiem tylko niewielka ich część wykazana była w inwentarzu zbiorów historyczno-artystycznych. Pozostała, dość duża już wówczas ich liczba jeszcze przez kolejne lata czekała na uporządkowanie i wpisanie do inwentarza. Prace można było rozpocząć po przeniesieniu zbiorów do nowych pomieszczeń w Zamku Książąt Mazowieckich i zatrudnieniu specjalisty.

Pierwsze dane podane zostały dopiero w artykule Tadeusza Zaremby zamieszczonym w „Roczniku Muzeum Mazowieckiego w Płocku”, który zawiera sprawozdanie z działalności tego muzeum w latach 1973—1980. W tabeli Ekspozycje Muzeum Mazowieckiego w Płocku (w druku)⁹ wyodrębniono gabinet numizmatyczny i scharakteryzowano go następującymi liczbami, wyznaczającymi stan obiektów:

1975	— 26 831 obiektów
1976	— 27 584 obiekty
1977	— 28 624 obiekty
1978	— 28 684 obiekty
1979	— 28 729 obiektów
1980	— 28 044 obiekty

Wyodrębnienie w 1975 r. gabinetu numizmatycznego i osobne wykazywanie go w statystykach (jak założenie własnych inwentarzy i stopniowe rejestrowanie posiadanych obiektów, wyodrębnienie jako osobnej struktury organizacyjnej), spowodował fakt przekazania przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Archeologicznych województwa warszawskiego — skarbu monet (głównie boratynek) z XVII w. w liczbie 17 391 sztuk, znalezionych w Przasnyszu podczas prac budowlanych. Wybór muzeum plockiego jako miejsca ich przekazania, wynikał z faktu, że muzeum było jedyną placówką na terenach dawnego województwa warszawskiego, które zatrudniało na etacie numizmatyka. Wiązało się to również z przekazywaniem materiałów przez urząd w związku z nowym podziałem administracyjnym kraju.

W 1980 r. zakończono kolejny spis z natury i dokonano przekazania obiektów pomiędzy działami. W gabinecie numizmatycznym znalazły się monety, pieniądze papierowe i medale (falerystykę, znaczki różnych organizacji i okazjonalne przekazano do działu historii). Zbiory gabinetu numizmatycznego liczyły w:

1981 — 28 938 obiektów
 1982 — 29 027 obiektów
 1983 — 29 434 obiekty

Konsekwentnie prowadzone prace naukowe i dokumentacyjne w sposób widoczny zwiększały liczbę opracowanych obiektów:

1977 — na 28 624 eksponatów naukowo opracowanych			było 1485
1978 — 28 684	„	„	2328
1979 — 28 729	„	„	4344
1980 — 28 044	„	„	6362
1981 — 28 938	„	„	7574
1982 — 29 027	„	„	8581
1983 — 29 434	„	„	9588

31 grudnia 1983 r. stan Gabinetu Numizmatycznego Muzeum Mazowieckiego w Płocku wynosił 29 434 obiekty.

W poszczególnych grupach liczył:

— zbiór monet	— 27 712 sztuk
w tym monet złotych	— 26 sztuk
— pieniędzy papierowych	— 453 sztuki
— medali	— 1279 sztuk

Do 31 grudnia 1983 r. naukowo opracowanych było 9588 obiektów, co stanowi 32,6% zbiorów działu.

Wystawiennictwo

Rozpatrując jedynie ostatnie dziesięciolecie (wcześniej zorganizowana była w 1969 r. wystawa (o charakterze artystycznym) „Archeologia i numizmatyka w exlibrisie” gabinet numizmatyczny zorganizował następujące wystawy:

- 1974 — „Medale polskie ze zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku”;
- 1975 — „Kobieta na monetach starożytnej Grecji i Rzymu ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie”;
- 1977 — „Pieniądz rosyjski i radziecki ze zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku”;
- „Pieniądz Polski Ludowej ze zbiorów Skarbcza Emisyjnego w Warszawie”;
- 1980 — „Moneta średniowieczna na ziemiach polskich”;
- „Polski pieniądz papierowy 1794—1939 r. ze zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku”;
- 1982 — „Medale z lat 1890—1920 r. ze zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku”;
- 1983 — „Medale o tematyce plockiej ze zbiorów Andrzeja Ciesiulskiego”.

Gabinet numizmatyczny współorganizował wystawy, w których zaprezentowano obiekty ze zbiorów działu:

- 1979 — „Nabytki Muzeum Mazowieckiego w Płocku w latach 1945—1979”;
- 1980 — „Sztuka Młodej Polski” — wystawa zorganizowana w ramach Dni Polskich w Ingelheim n/Renem — RFN.

Wystawy numizmatyczne organizowane przez Koło Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Numizmatycznego w Płocku:

- 1980 — „Kultura i oświata w medalierstwie” — wystawa w Muzeum Mazowieckim w Płocku;
- „Czerwony Krzyż — order, odznaczenia, znaczki” — wystawa w Zespole Szkół Zawodowych w Gąbinie;
- „Wielcy Polacy w medalu, plakiecie i medalionie” — wystawa w Zespole Szkół Zawodowych w Gąbinie;
- 1981 — „Powstanie Listopadowe w medalu i monecie” — wystawa w Zespole

- Szkół Zawodowych w Gąbinie;
- 1982 — „Wielcy Polacy w medalu, plakiecie i medalionie” — wystawa w Towarzystwie Miłośników Ziemi Gąbińskiej;
- „Stanisław Staszic i jego epoka” — wystawa w Zespole Szkół Zawodowych w Gąbinie;
- 1983 — „Epoka Stanisława Małachowskiego” — wystawa w Liceum im. S. Małachowskiego w Płocku;
- „Władcy i wodzowie polscy w medalu i dokumencie” — wystawa w Zespole Szkół Zawodowych w Gąbinie;
- „Wojsko polskie w falerystyce i dokumencie” — wystawa w Zespole Szkół Zawodowych w Gąbinie;
- „Medale płockie” — wystawa w Klubie Międzynarodowej Prasy i Książki w Płocku.

Wydawnictwa

Publikacją, która w sposób obszerny opisuje najstarsze kolekcje przechowywane w Muzeum Publicznym i Szkolnym Województwa Płockiego jest cytowana już praca Waldemara Rolbieckiego *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej 1920—1930* wydana w Warszawie w 1969 r. Zbiór monet i medali wymienia również w charakterystyce Muzeum Mazowieckiego w Płocku Stanisław Lorentz w *Przewodniku po muzeach i zbiorach w Polsce*¹⁰.

Przytaczając jedynie w formie wrywkowej i niejako wywoławczej wymienione wyżej publikacje pragnę zasugerować, że istnienie w Płocku zbiorów numizmatycznych nie należało do faktów tajemniczych, przeciwnie, nierozzerwalnie wiązało się niemal od samego początku z historią muzeum. Rozwijająca się placówka, zatrudniająca specjalistów przygotowała następujące publikacje:

- E. Jędrysek - Migdalska, *Medale polskie ze zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku* (katalog wystawy). Płock 1975 ss. 40;
- E. Jędrysek - Migdalska, *Skarb brakteatów z Radzanowa nad Wkrą*. „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku” 1977 z. 8, ss. 96;
- E. Jędrysek - Migdalska, *Moneta średniowieczna na ziemiach polskich* (katalog wystawy). Płock 1979 ss. 41;

- E. Jędrysek - Migdalska, B. Ostrowska, *Polski pieniądz papierowy 1794—1939 ze zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku*. Płock 1981 ss. 36;
- J. Stefański, *Płock w medalierstwie 1945—1980*. Płock 1981 ss. 106, tabl. 91;
- T. Kwiatkowska, *Medale z lat 1890—1920 ze zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku* (katalog wystawy). Płock 1982 ss. 34, tabl. 30;
- E. Jędrysek - Migdalska, *Skarby monet w zbiorach Muzeum Mazowieckiego w Płocku* (informator wystawy). Płock 1984, składanka;
- A. Ciesiulski, *Medale, monety i pieniądze papierowe 1944—1984* (informator wystawy). Płock 1984, składanka;
- T. Kwiatkowska, *Lengyel ermek 1900—1920* (informator wystawy). Budapeszt 1984 Lengyel Tajek. Es Kult. Közp., składanka;
- E. Jędrysek - Migdalska, *Monety Jagiellonów, Stefana Batorego, czasów bezkrólewia i lenne ze zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku*. Płock 1984 ss. 78, il. 55.

Wydano również informatory dotyczące wystaw:

Archeologia i numizmatyka w exlibrisie; Kobieta na monetach starożytnej Grecji i Rzymu;

Pieniądz rosyjski i radziecki ze zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku.

Zbiory numizmatyczne prezentowane były również w katalogach:

Nabytki Muzeum Mazowieckiego w Płocku w latach 1945—1979;

Sztuka Młodej Polski — Ingelheim 1980.

W przygotowaniu znajdują się informatory dotyczące wystaw:

Monety i medale Polski Ludowej, wystawa organizowana wspólnie z Kołem Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Numizmatycznego w Płocku dla uczczenia 40 rocznicy PRL; *Skarby monet przekazane do zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku w 40-lecie PRL.*

Liczne informacje o wystawach i wydawnictwach dotyczących numizmatyki zamieszcza również Biuletyn Numizmatyczny, Biuletyn Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków, Notatki Płockie i inne.

Należy również podkreślić udział muzeum i pracowników gabinetu numizmatycznego w działaniach, które doprowadziły do powstania w Płocku samodzielnego Oddziału Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Numizmatycznego, jak i udział przedstawiciela muzeum w pracach kolegium numizmatycznego.

Osobny problem stanowiło stworzenie bazy do prowadzenia badań naukowych. Muzeum nie szczędzi środków, by powiększać zbiory biblioteki o wydawnictwa niezbędne w codziennej pracy, w celu wyeliminowania konieczności dokonywania częstych wypożyczeń podstawowych pozycji z innych placówek muzealnych. Do chwili obecnej zgromadzono 250 tytułów książek i 5 tytułów czasopism. Pracownicy działu biorą też udział prawie we wszystkich ważniejszych sympozjach i konferencjach na terenie kraju.

Z podkreślonych w artykule A. Mikołajczyka problemów na szczególne potraktowanie zasługuje według mnie problem możliwie szybkiego naukowego opracowania zbiorów rzutu na działalność naukową, wystawienniczą i wydaw-

niczą muzeów. Dlatego z niepokojem oczekujemy na zakończenie dyskusji na temat karty naukowej zabytków numizmatycznych, jaka toczy się w Kolegium Numizmatycznym. Niepokój ten wynika z faktu, że prawie we wszystkich większych placówkach zbiory numizmatyczne, obok archeologicznych, należą do największych grup eksponatów wymagających wieloletniej pracy inwentaryzacyjnej. Po jej zakończeniu otwierają się dopiero możliwości szerokiej popularyzacji. Równie istotny wydaje się problem związany z kształtowaniem poszczególnych kolekcji oraz odpowiedź na pytanie, czy preferować należy unifikację zbiorów numizmatycznych, czy raczej dążyć należy do węższych specjalizacji? Rozstrzygnięciem tej kwestii w konsultacjach z poszczególnymi muzeami, winno się zająć Kolegium Numizmatyczne lub wyznaczona przez Zarząd Muzeów placówka specjalistyczna. Powinna ona jednocześnie spełniać rolę konsultanta dyrektorów innych muzeów. Zwłaszcza potrzebna jest w muzeach wielodziałowych. Jej zadaniem byłoby też prowadzenie szkolenia numizmatycznego.

Przypisy

- ¹ A. Mikołajczyk, *Numizmatyka w muzeach — próba bilansu*. Muzealnictwo 1983 nr 26/27 s. 12—19.
- ² W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej (1820—1830)*. Warszawa 1969 s. 339. Por. M. Sołtysiak, *Sto pięćdziesiąt lat Muzeum w Płocku*. [W:] „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku”. Płock 1972 z. 1 s. 12.
- ³ J. Lelewel, *Stare pieniądze z roku 1824 w czerwcu blisko Płocka w Trzebuni wykopane*. Warszawa 1826.
- ⁴ J. Kisielewski, *Skarb groszy praskich z Opola w świetle stosunków pieniężnych na Śląsku*. „Opolski Rocznik Muzealny” T. IV: 1970.
- ⁵ J. Kisielewski, *Jadów, pow. Mińsk Mazowiecki*. „Wiadomości Numizmatyczne” R. XIII: 1969 z. 4 s. 248.

- ⁶ J. Kisielewski, *Grosze praskie Wacława II i kwartnik śląski ze skarbu odkrytego w Warce*. „Wiadomości Numizmatyczne” R. XIII: 1969 z. 4 s. 228—233.
- ⁷ J. Kisielewski, *Ślady działalności prawa Kopernika-Greshama w metrologii groszy praskich ze znalezisk odkrytych w Polsce*. „Wiadomości Numizmatyczne” R. XV: 1971 z. 2 s. 65—77.
- ⁸ Tabela 1. Eksponaty. „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku”. Płock 1972 z. 1 s. 78.
- ⁹ T. Zaremba, *Sprawozdanie z działalności Muzeum Mazowieckiego w Płocku w latach 1973—1980*. „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku” [w druku].
- ¹⁰ St. Lorentz, *Przewodnik po muzeach i zbiorach w Polsce*. Wyd. 2 popr. i uzup. Warszawa 1973 ss. 415 tabl. il., mapy, bibliogr.

Tadeusz Zaremba

Le cabinet numismatique au Musée de Masovie à Płock

L'une des collections numismatiques les plus intéressantes en Pologne se trouve au Musée de Masovie à Płock. Ses origines remontent à 1821, c'est-à-dire à l'année de la création du musée. La collection se

compose de 29 434 pièces dont 27 712 monnaies, 26 monnaies d'or, 453 monnaies en argent papier et 1 279 médailles. Elle fut présentée à plusieurs reprises à des expositions en Pologne et à l'étranger.